

UNIVERZITET U SARAJEVU

FILOZOFSKI FAKULTET

ODSJEK ZA FILOZOFIJU

INTERSUBJEKTIVNI KARAKTER ZNANJA U FILOZOFIJI

DONALDA DAVIDSONA

Završni magistarski rad

Studentica: Zerina Birdžo

Mentor: Prof. dr. Kenan Šljivo

Sarajevo, 2022.

Sadržaj

Uvod.....	1
1. Ideja subjektiviteta.....	3
1.1. Novovijekovni projekat.....	4
1.2. Racionalizam-empirizam	5
1.3. Skepticizam	6
1.4. Zaključak.....	8
2. Pragmatički holizam Davidsonove misli	9
2.1. Kritika semantičkog platonizma	12
2.2. Jezička praksa i um.....	13
2.3. Koncept objektivnosti	16
2.4. Zaključak.....	19
3. Davidsonova epistemologija	20
3.1. Značenje i znanje kod Davidsona	22
3.2. Epistemološki virus i kritika skepticizma	23
3.3. Koherentnost uvjerenja	25
3.4. Zaključak.....	28
Zaključak	29
Literatura.....	30

Apstrakt

U ovom radu ćemo se baviti pitanjem intersubjektivnog karaktera znanja u filozofiji Donalda Davidsona. Davidsonova epistemološka misao će u ovom radu biti prikazana kroz triangulaciju subjektivnosti, intersubjektivnosti i objektivnosti, posebno izdvojivši intersubjektivnost kao jednu specifičnu epistemološku poziciju. Cilj rada je upravo prikaz Davidsonove epistemološke pozicije, koja na autentičan način daje odgovore na pitanja u oblasti epistemologije.

Ključne riječi: intersubjektivnost, objektivnost, subjektivnost, racionalnost, Donald Davidson

Uvod

Cjelokupna historija filozofije krenuvši od antike pa do savremenog doba nam pokazuje da je pitanje znanja bez obzira o kojem se pravcu u filozofiji radilo bilo prisutno. Filozofi su se uvijek pitali na koji način se dolazi do znanja i šta je to što nam jasno ukazuje da smo doista došli do sigurne spoznaje. Čak i kada se radi o dogmatičkim poimanjima stvarnosti, koja po svom nepisanom pravilu bi trebala da budu općeprihvaćena i tada se čovjek kao biće koje je sklono preispitivanju pitao, a da li je to istinito vjerovanje. U ovom radu ćemo se baviti Davidsonovim poimanjem znanja koje je intersubjektivnog karaktera. Samim pojmom subjektiviteta koji je u prvom poglavlju detaljnije obrađen ukazujemo na samu bitnost subjekta u polju istraživanja pojma znanja. Subjekt je centar koliko god se kroz različite pravce pokušavao predstaviti kao sporedna uloga u spoznaji. Za Davidsona možemo reći da su kod njega subjekti u centru, ne u smislu da svaki ima svoju istinu, već da svačija istina pomaže u jednom sistemu dolaženja do sveopće istine. Ukoliko zbir svih istina posmatramo kao jedan sistem, jasno nam je da svaki sistem prestaje biti sistem ukoliko jedna karika fali. Za Davidsona možemo reći da on odbija prihvatiti samo racionalističku, empirističku ili skeptičku poziciju. U savremenom dobu usljed razvoja ljudskih resursa na svim područjima, možemo reći da je bilo izrazito potrebno izložiti jednu drugačiju perspektivu u epistemološkoj sferi filozofije. Filozofija je stalno u pokretu i postavljanju novih pitanja, koja nam se razvojem na svim drugim poljima nameću. Niti racionalizam, niti empirizam u njihovom prvotnom obliku više ne daju adekvatna rješenja problema. Ono što je bitno istaknuti jeste da Davidson kategorički ne odbacuje niti jedan pravac, već mu oni pomažu da prikaže svoju epistemološku poziciju. Pojam koji Davidson ističe jeste intersubjektivnost, gdje možemo zaključiti da razum ima bitnu ulogu, kao i poimanje stvarnosti različitih subjekata kroz samo iskustvo i sveukupne procese pomoću kojih svaki od subjekata dolazi do spoznaje. Ono što je odlika Davidsonove epistemološke pozicije upravo je obuhvatanje svih epistemoloških termina da bi se pokazalo njegovo poimanje karaktera znanja. Kroz tri poglavlja koja su pred nama ćemo obrazložiti Davidsonovu filozofiju krenuvši od same ideje subjektiviteta kroz novovijekovnu filozofiju i dva anatonistička pravca (racionalizam i empirizam). Ono čemu je Davidson posvetio naročitu pažnju jeste skepticizam, gdje nam je jasno da je skepsa neophodna u procesu spoznavanja, ali Davidson uvodi rješenje i za samu upotrebu skepse da nas ne bi naposljetku odvela u klasičan skepticizam, već do spoznaje koju općeprihvatamo. Holizam kod Davidsona je pragmatičkog karaktera, jer nam jasno daje uvid u sve poveznice u njegovom sistemu misli, koristeći dotadašnje filozofske termine na jedan posve logičan način, ne upuštajući se da bude podveden pod bilo koji pravac na način da radikalno tumačimo njegovu misao o samom karakteru znanja. Kroz naredna poglavlja ćemo pokušati objasniti kakva je to Davidsonova epistemološka pozicija uzevši u obzir općeniti prikaz termina objekta, subjekta, racionalizma, skepticizma, empirizma. U prvom poglavlju ćemo govoriti u ideji subjektiviteta, kao i o samom novovijekovnom projektu, kojeg su obilježili filozofski pravci racionalizam, empirizam i skepticizam. Cilj koji nastojimo ostvariti kroz prikaz ovih pravaca jeste da pronađemo ključne

tačke svakog od njih i na koji način su oni pomogli da Davidson izgradi svoju epistemološku poziciju. U drugom poglavlju ćemo govoriti o pragmatičkom holizmu Davidsonove misli, njegovoj kritici semantičkog platonizma, kao i o jezičkoj praksi i umu i naposljetku konceptu objektivnosti. Cilj ovog poglavlja jeste prikaz Davidsonovog intersubjektivnog karaktera znanja. Govoreći o tome koja stvorenja posjeduju racionalnost i da li je samo ona dovoljna da bi došli do sigurne spoznaje, jezik, interpretacija, kao i pojam istine će nam u ovom poglavlju biti u fokusu. U trećem poglavlju ćemo govoriti o Davidsonovoj epistemologiji, značenju i znanju, epistemološkom virusu i kritici skepticizma, te koherentnosti uvjerenja. Cilj ovog poglavlja jeste prikaz Davidsonove epistemološke pozicije, a pojmovi znanje i značenje će biti detaljno prikazani, ukazujući na neophodnu poveznicu između njih.

1. Ideja subjektiviteta

Govoreći o distinkciji između znanosti i filozofije bit toga bi bio način na koji se filozofija odnosi prema realnosti u komparaciji sa znanostima. Filozofija ispituje realnost u cjelini, dok znanost ispituje određene segmente realnosti. Metodi kojima se filozofija služi su spekulativnog i deduktivnog karaktera, a krećući se u području znanosti pronalazimo induktivni i empiristički metod. Znanost ispituje određene segmente realnosti baš onako kako se oni javljaju u čulnom iskustvu, dok filozofija realnost ispituje onako kakva je ona po sebi. Kada govorimo o novovijekovnoj filozofiji neophodno je istaknuti da je ona racionalnog karaktera i to predstavlja bit zbog koje se ona ne smatra produžetkom stare filozofije.

“Sama ideja filozofije kao nečeg različitog od nauke imala bi malo smisla bez kartezijskog zahtjeva da ako se okrenemo prema unutra možemo otkriti neminovnu istinu i kantovskog zahtjeva da ta istina nameće ograničenja na moguće rezultate empirijskog istraživanja. Poimanje da bi moglo postojati nešto kao što je “temelj saznanja” (svekolikog saznanja- na svakom polju, u prošlosti, u sadašnjosti i u budućnosti) ili “teorija predstavljanja” (svekolikog predstavljanja, u vokabularima poznatim i u onim još nesanjanim) zavisi od pretpostavke da postoji neko takvo a priori ograničenje.” (Rorty, 1990, str. 22).

Uzevši racionalnost u filozofiji trebamo istaći da je ona odgovorna za neodređivanje novovijekovne filozofije kao jedne dogmatičke kategorije. Ideju subjektiviteta možemo pripisati Descartesu kao filozofu koji se smatra ocem novovijekovne filozofije. Razlog počiva u tome što Descartes prvi uvodi pojam mislećeg subjekta, dok kod Kanta imamo spoznajni subjekt. Fichte pak govori o Ja i Ne-Ja, kod koga također možemo pronaći ideju subjektiviteta. Uzevši ideju subjektiviteta, koja se prepoznaje kroz noviju filozofiju, trebamo objasniti šta bi taj subjektivitet predstavljao. Kada Descartes kaže mislim dakle jesam (cogito ergo sum), možemo se zapitati, a ko je to što misli? Subjekt je taj koji poima stvarnost, subjekt je taj koji misli, i sve dok misli on i postoji. U ovom slučaju vidimo da postoji nepremostiva poveznica između misaonog procesa i onoga što se misli, što poimamo. Dakle možemo ustanoviti da je kod Descartesa prisutan misleći subjekt, koji je samim tim što misli prisutan u realnosti, jer misleći on je tu, samim tim i sve ono što ga okružuje je prisutno ukoliko on misli. Kod Kanta imamo spoznajni subjekt, bez kojeg je spoznaja nemoguća, dakle ukoliko taj subjekt spoznaje, može se doći do spoznaje, a da bi došli do spoznaje mora postojati subjekt. U cjelokupnom dolasku do mišljenja subjekt je neophodan, jer bez subjekta nemamo ni mišljenje. Kod Fichtea imamo subjekt iz kojeg se objašnjava objekt, dakle da bismo objekt objasnili neophodan je subjekt. Sama ideja subjektiviteta počiva na subjektu, dakle na ličnom opažanju i shvatanju, na postojanju nečega što subjekt spoznaje. Svaka mentalna aktivnost se poima kao aksiom naše empirije. Sama ideja subjektiviteta se kosila sa prijašnjim dogmatičkim shvatanjima, u ovom kontekstu izdvojiti ćemo crkvena poimanja realnosti i cjelokupnog Univerzuma, koja se nisu dovodila pod znak pitanja i imala su općeprihvaćeni značaj. Samim tim kopernikanskim obratom u filozofiji, koji vezujemo za Kanta dolazi do revolucije u

samoj filozofiji i filozofskom poimanju realnosti. Subjektivni način u dolaženju do spoznaje, koji zauzima enormno bitnu ulogu je donio revolucionistički prizvuk kako u znanosti, tako i u filozofiji. Sveoubuhvatna spoznaja u fokus ne stavlja objekt, te subjekt preuzima prioritetnu ulogu u spoznaji. Prema kopernikanskom obratu objekti su ti, koji se trebaju prilagoditi subjektu, dok je prije obrata objekt bio taj koji je bio u centru. S tim u vezi kada govorimo o slici svijeta uočavamo da se ona dobija iz subjektovog svijeta. Ukoliko zamislimo da subjekta nema, da on ne postoji, utoliko sve ono što postoji izvan njega, svi objekti, odnosi između njih, prostor i vrijeme ne bi imali nikakvu ulogu. Oni dobijaju na važnosti samo ukoliko subjekt postoji. Objekti aficiraju subjekt i samim tim on dolazi u fokus, iz ovoga možemo zaključiti da je njihov odnos međuovisan. Možemo reći da subjekt stvara objekt, jer sam objekt jeste objekt samo ukoliko je za subjekt.

1.1. Novovijekovni projekt

Stvarnost da bi bila priznata i shvaćena baš onakvom kakvom ona doista jeste potrebno je da je subjekt spozna baš onakvom kakva ona u biti jeste. Da li je to moguće nakon perioda “dark ages” uvođenjem reformatorskog metoda spoznavanja svega onoga što se nalazi u Univerzumu do te mjere koja nam dopušta da bude spoznatljiva realnost. Možda koristimo pogrešan glagol kada kažemo da nam nešto određene stvari dopušta. Ako na svijet gledamo kao na kaos kojem je potreban hijerarhijski poredak onda bi upotreba glagola dopustiti bila prikladna, jer svaki hijerarhijski poredak zahtjeva jedan Apsolut, koji će da odredi do kojih granica ljudski um može da spozna. Kada je cjelokupan proces spoznavanja bio okrenut ka objektu, čak i tada se nazirala potreba za subjektivističkim pristupom u spoznavanju. Davidson ne smatra niti jedan od ova dva pristupa u spoznavanju adekvatnim da bi se samo jedan stavio u fokus. Samim tim intersubektivnost u njegovoj filozofiji odaje karakter znanja o kojem on govori. Da li postoji samo jedno znanje ili više znanja i da li se može u biti pronaći samo jedan obrazac koji će da nas vodi ka spoznaji su neka od pitanja koja “muče” filozofe bilo kojeg perioda. Još Protagora kaže da je čovjek mjera svih stvari, one koje jesu da jesu i one koje nisu da nisu. U povijesti ljudskog iskustva ne možemo pronaći odgovore na sva pitanja, ali težnju da dođemo do svih odgovora ćemo zamijetiti. Novovijekovni projekat možemo shvatiti kao jednu težnju da se na neodgovorena pitanja da adekvatan odgovor. U antičkoj filozofiji, kao i u srednjovjekovnoj dolazimo do datih odgovora na različita filozofska pitanja koja u nama bude skepsu. Skepsa je termin pozitivnog karaktera u pogledu spoznaje, jer bez skepse je nemoguće doći do mišljenja i ona nas konstantno tjera da preispitujemo. Težnja svake individue jeste da dođe do sigurne spoznaje, istina svaka individua je drugačija, samim tim i načini dolaska do spoznaje su različiti. Davidson nastoji da svojom specifičnom epistemološkom pozicijom dođe do riješenja problema. Iz te epistemološke pozicije nam je jasno da on niti objektivnost niti subjektivnost ne ističe u toj mjeri da bi karakter njegove filozofije smatrali subjektivističkim ili objektivističkim. Kada smo spomenuli da je

Decartes smatran ocem novovijekovne filozofije za to smo imali relevantne dokaze. Samim tim što se u filozofiji osim termina subjekt, govori i o terminu skepse ili sumnje. Subjekt sumnja u sve i samom sumnjom, koja ga navodi na postavljanje novih pitanja dolazi do spoznaje. Ne u smislu sofista, koji su skloni prilagođavanju, jer subjekt kada sumnja on sumnja čak i u one stvari koje je spoznao, a smatra tu spoznaju istinitom. Prema Decartesu kada prestanemo da sumnjamo došli smo do sigurne spoznaje i sve nam je jasno i razgovijetno. Razgovijetno je termin koji nas asocira na komunikaciju, verbalnu komunikaciju, i kada govornik razgovijetno govori, slušaoc će da povjeruje u istinitost njegovih iskaza, kao što će i interpretiranje slušaoca biti mnogo lakše. Decartesovu razgovijetnost možemo povezati sa Davidsonovom interpretacijom, jer je ona u direktnoj vezi sa tumačenjem iskazanih sadržaja. Za prekretnicu koja je od važnosti u filozofiji uzima se Kantov kopernikanski obrat. On je uveo sasvim novo gledište u filozofiji pokušavajući objasniti važnost i subjektivnog i objektivnog načina spoznavanja, dovodeći ih u neraskidivu vezu za spoznavanje različitih pojava u svijetu. Kant na jedan svojstven način pojašnjava kako to da je subjekt u fokusu spoznaje, ali i na koji način je on aficiran objektima i naposljetku kako sve to uzrokuje dolazak do mišljenja. Kod Kanta je subjektivitet metafizičkog karaktera, jer on ne samo da govori o empirističkim stvarima, već i o onima koje su iznad prirode koja nas okružuje. U biti naše poimanje Kantovog metafizičkog subjektiviteta pokazuje da ono što je materijalno i ono što je metafizičko su u bliskoj vezi. Sam termin uobrazilje nam govori o tome, jer da bismo govorili o stvarima koje nemamo u iskustvu, pomažemo se stvarima koje smo imali u iskustvu. Ako zamislimo zlatno brdo, koje pretpostavljam niko u realnosti od nas nije vidio, tj. percipirao pomoću čula, mi smo svejedno kao subjekti spoznaje u mogućnosti da zlatno brdo zamislimo. Razlog počiva u tome što i brdo i zlato imamo u iskustvu, već smo ih spoznali i povezujući te dvije stvari možemo zamisliti zlatno brdo. Ovakav način objašnjavanja spoznaje prije Kanta nije bio. Naposljetku ne trebamo odbaciti nijedan filozofski pravac kao neispravan, jer je poslužio da se dođe do novih saznanja u filozofiji.

1. 2. Racionalizam-empirizam

John Locke je izjavio da je um tabula rasa. U tom slučaju um možemo zamisliti kao prazan list papira, koji se ispunjava iskustvom i što više iskustva imamo taj list papira je sve manje prazan. Iz ovoga možemo zaključiti da je Locke bio empiričar, a to bi značilo da je on smatrao da se cjelokupna spoznaja zasniva na iskustvu. Prema tome možemo iskazati da ukoliko nemamo iskustva u nečemu mi ne možemo ni znati. S duge strane postoji racionalizam, prema kojem se cjelokupna spoznaja zasniva na razumu. Decartes navodi da nije dovoljno imati dobar um, te da je glavna stvar dobro ga primijeniti. Ove dva filozofska pravca su antagonistička. U empirizmu u fokusu se nalazi iskustvo, dok je u fokusu racionalizma razum. Racionalizam ne smatra da se rađamo sa umom koji je kao prazan list papira, naprotiv racionalisti smatraju da je urođeno znanje

moгуće. Dakle i mnogo prije no što iskusimo određene stvari u svijetu posjedujemo neko a priori znanje. Za racionalizam i empirizam kao dva antagonistička pravca u historiji filozofije možemo reći da su odgovorni za različita objašnjena procesa sticanja znanja, ali radikalno se opredijeliti samo za jedan pravac smatrajući ga ispravnim u savremenom dobu bi bila i suviše nekritički prihvaćena pozicija. Razmišljati o čovjeku kao o subjektu, za kojeg možemo reći da je upućen na sebe samoga smatralo se prvenstveno onim na čemu se racionalizam ukorijenio. Za empiriste postoji samo ono što je dato našoj percepciji iz toga možemo zaključiti da stvari metafizičkog karaktera za njih nemaju važnu ulogu, jer ako nešto ne možemo percipirati ne možemo imati ni ideju takvih stvari. Berkeley navodi primjer trougla, jedan trougao reprezentira klasu svih drugih trouglova, dok ne možemo zamisliti jednu ideju koja bi bila reprezent klase svih drugih ideja. Ako kažemo da nešto nije moguće iz empirističke pozicije to znači da principijelno nije moguće. Dok kod racionalista ili znaš sve ili ne znaš ništa. S tim u vezi Davidson se ne bi složio, jer u slučajevima interakcije među ljudima ukoliko ne interpretiramo iskaze sagovornika na ispravan način, a to bi značilo da se naša interpretacija podudara sa onim što je govornik doista mislio, onda ne možemo reći ni da smo došli do spoznaje, kao ni da nismo ništa spoznali. Čak i u slučajevima kada govornik govori o stvarima metafizičkog karaktera, koje su empiristički nedokazive. U ovom kontekstu i racionalizam i empirizam možemo nazvati “radikalnim” pravcima, iako su antagonistički to im je zajednička karakteristika.

“ Um nam naime ne nalaže, da je ono što tako vidimo ili pomislimo, istinito. Ali nam svakako nalaže da moraju sve naše ideje ili pojmovi imati osnovu istine, jer ne bi bilo moguće, da ih bog koji je potpuno savršen i potpuno istinit, bez nje bio stavio u nas.” (Decartes, 1951, str. 36).

U Davidsonovoj filozofiji koja ima intersubjektivistički karakter ne zaključujemo da je nešto istinito ili lažno sve dok dijalog između sagovornika traje, dok bi racionalisti i empiristi došli do zaključka na prečac. To jest nema šireg ugla posmatranja datosti kojeg god one karaktera bile i to je ono na šta Davidson kroz svoju filozofiju ukazuje. S tim u vezi možemo navesti Decartesov iskaz da ako odredimo tačne riječi oslobodit ćemo svijet od pola nesporazuma.

1.3. Skepticizam

Skepsa ili sumnja jeste jedan metod, tj. put pomoću kojeg dolazimo do spoznaje. Ovaj metod je prvi u filozofiji Decartes uveo. Pa tako Decartes navodi da ako želite tražiti istinu, potrebno je da makar jednom u životu u nešto sumnjamo, po mogućnosti u sve. Dakle ništa ne bi trebalo biti izolovano od sumnje prema njemu. Za skepsu možemo reći da je univerzalna kategorija, zbog svoje sveprisutnosti kod bića. Za svaku spoznaju bitno je da sumnjamo, jer na taj način napredujemo u misaonom procesu i kritički možemo da se osvrćemo na sve što je u sferi našeg ispitivanja. U onom trenutku kada sumnja jenjava mi smo na putu do dolaska spoznaji. Da bi uopće

mislili potrebno je da smo slobodni i da sumnjamo, da nema nikakvih dogmatskih istina koje su nam nametnute da u njih vjerujemo bez kritičizma. Ili ako su nam nametnute kao takve da ih kritički propitujemo. Prema Decartesu mi bi trebali da sumnjamo u sve što smo čulima spoznali, jer nas čula mogu varati, samim tim za Decartesa možemo reći da je bio racionalista, obzirom da su empiristi bili pobornici spoznaje putem čula, tj. iskustvenim putem je jedino spoznaja i bila moguća prema njihovom stavu. Kant je začetnik kritičkog metoda i samim tim je tražio čvrstu tačku uporišta koja bi mu omogućavala dolazak do općenitosti i nužnosti saznanja. Postoje analitičke istine koje nisu podložne sumnji, jer 2 plus 2 uvijek daju isti rezultat, a to je 4, kao i što kvadrat ne može imati više nego 4 strane. Stoga možemo zaključiti da u neke stavove ne trebamo sumnjati, jer su one aksiomatskog karaktera. Iako i sumnja u njih nije nedozvoljena, nego bespotrebna. Kada govorimo o skepticizmu možemo reći da postoji radikalni i umjereni skepticizam, prema radikalnom ne postoji sigurna spoznaja, dok umjereni kako mu i sam epitet govori je blaži oblik skepticizma i smatra se prema njemu da samo određeni segmenti stvarnosti nisu spoznatljivi na jasan način. Kada govorimo o znanju, za znanje kažemo da je istinito opravdano vjerovanje. Zašto opravdano, zato što da bi bilo istinito moramo to i dokazima potkrijepiti, inače ćemo sumnjati u tolikoj mjeri da ćemo cirkulisati u našim diskusijama i uvijek se vraćati na sam početak. Sumnja ne nastoji zadržati ikoga u jednoj tački, već nastoji pomoći da budemo sigurni da je spoznaja doista relevantna. Hume je za čovjeka smatrao da nije racionalno biće, i da se čovjek samo empirijski može ispitivati, prema njemu apstraktno shvatanje čovjeka jeste shvatanje čovjeka kao posve racionalog bića. Ako je cjelokupna spoznaja zasnovana na iskustvu, kao što empiristi tvrde, i ako čovjek nije racionalno biće, da li time suzbijamo mogućnost sumnje u empirijske spoznaje. Prema Davidsonu dva čovjeka mogu govoriti o istoj stvari na posve drugačiji način, jer nemaju isto viđenje te stvari, da li će onda drugačija perspektiva probuditi sumnju kod ijednog od njih da ono o čemu se govori nije istinito. Bez obzira bili pobornici racionalizma ili empirizma, doza skepticizma je prisutna u oba pravca, samim tim da bi jedan racionalista kritikovao empiristu ili obratno, ta kritika je moguća, jer i jedan i drugi sumnjaju u ono što se tvrdi, tj. empirista u racionalističko poimanje, a racionalista u empirističko poimanje. Stoga je Davidson nastojao ukazati da spoznaja nema radikalni karakter, jer svaka individua može imati i ima u većini slučajeva svoje poimanje stvarnosti.

“Svatko bi morao onda prema svojim sklonostima i sposobnostima pridonijeti iskustvima, koja bi bila potrebna i također saopćiti javnosti sve, što bi otkrio, tako gdje bi posljednji počeli tamo, gdje su pređašnji stali. Time bismo spajajući život i rad mnogih, stigli svi zajedno mnogo dalje nego što to može svatko za sebe.” (Decartes, 1951, str. 51).

1. 4. Zaključak

Govoreći o samim pravcima u novovijekovnoj filozofiji, koji su poslužili da bi se filozofija odmakla od dogmatičkog shvatanja možemo pronaći pojmove, koji su Davidsonu poslužili da u epistemologiji pronađe autentičnu poziciju iz koje će nam pojasniti puteve kojima dolazimo do istinite spoznaje. Empirizam i racionalizam kao dva antagonistička pravca su pokrenuli mnoga pitanja, a cilj im je bio dati odmjerene odgovore na pitanja koja su u filozofiji otkako ona i postoji. Kako filozofija nije konačna, tako ni ovi pravci nisu ponudili adekvatne odgovore koji ne bi zahtjevali nova pitanja i potpitanja. Znanje bi trebalo biti konačno i općeprihvaćeno, ali metode koje su ova dva pravca ponudila, kojima dolazimo do znanja naposljetku su se radikalno kosila, a niti jedan nije mogao zauzeti primarnu poziciju. Davidsonu će termini oko kojih se vodi polemika u ovim pravcima, a to su subjekt, objekt poslužiti da na svojstven način on pokuša odrediti put kojim se spoznaja kreće. Bitan pravac također jeste i skepticizam, koji kako mu i sam naziv govori u središte pozornosti stavlja skepsu/sumnju. Sumnja je neophodna u procesu spoznavanja, zbog svog primarno kritičkog karaktera. Bitni filozofi koje smo istakli u ovom poglavlju su Decartes i Kant iz samog razloga što je kod njih subjekat misleći i spoznajni. Sveobuhvatna polemika u novovijekovnoj filozofiji je cirkulisala oko određivanja prioriteta razumu ili empiriji. Davidson nam pokazuje da nije moguće se opredijeliti ni za jedan od njih radikalno odbacujući onaj koji smatramo manje relevantnim. Ideja subjektiviteta će na poseban način biti prisutna i u Davidsonovoj filozofiji u dijelu znanja koji za njega ima intesubjektivni karakter. S tim da je kod njega drugačija forma pokazana.

2. Pragmatički holizam Davidsonove misli

Nemoguće je da su sva naša vjerovanja pogrešna, a razlog je u tome što postoji holistički katakter empirijskih vjerovanja. Postoji mnoštvo koncepata, koji su prisutni kada opisujemo naše djelovanje, razmišljanje, naša vjerovanja ili razloge zbog kojih imamo neko mišljenje. Stoga primijećujemo da postoji holizam mentalnog, to jest međuovisnost različitih aspekata mentalnog. Da bismo imali vjerovanje, i da bismo vjerovanje smatrali vjerovanjem, ono što ga čini vjerovanjem jeste veza sa drugim vjerovanjima. Davidson kaže da vjerovanja podupiru jedno drugo i daju jedno drugom sadržaj, kao i da imaju logičku relaciju jedno s drugim. Intencionalno djelovanje objašnjavaju vjerovanja i želje. Ukoliko imamo namjeru da djelujemo, dakle naše djelovanje je intencionalno, vjerovanja i želje koje imamo će objasniti i racionalizirati to djelovanje. Uvijek postoje razlozi, zbog kojih djelujemo intencionalno, kako Davidson kaže, a ti razlozi uvijek uključuju vjerovanja i želje koje imamo. Teorija odluke nam daje odgovore na pitanja kako su zapravo odluke sačinjene, na koji to način mi donosimo odluke. Ova teorija objašnjava na koji su to način relacije između želja, vjerovanja i djelovanja sistematizovane. Teorija odluka definiše način na koji su vjerovanja i želje u interakciji. Bez obzira na pokušaj objašnjenja ove teorije, ona se čini pogrešnom iz razloga što ne postoji mogućnost njenog testiranja u potpunosti, test uvijek ovisi od toga kako teorija daje primjenu koja treba biti empirijska.

“U filozofiji se zapravo, “propozicija” ponekad koristi na specijalan način za “značenje” (meaning) ili smisao (sense) neke rečenice (sentence) ili porodice rečenica: ali koliko god mislili mi, puno ili malo, o ovoj upotrebi “propozicija” (stav, postav) u tom smislu, ne može u svakom slučaju, biti ono za šta kažemo: “značenje (ili smisao) ove rečenice (ili ovih riječi) je istinito”: ono što stvarno kažemo je ono što kažu sudac i porota, a to je da “Ove riječi uzete u tom smislu, ili ako im pripisujemo takvo i takvo značenje, ili tako interpretirane ili shvaćene, jesu istinite.” (Austin, 2019, str. 175).

Davidson navodi da ne postoje fiksirani stavovi kao lista vjerovanja od koje ovisi ijedno pojedinačno mišljenje. Za neka vjerovanja kažemo da su općenita ali plauzabilno empiristička, neka su logička, neka su partikularna (vidimo psa kako trči kroz ulicu, vjerovatno je ugledao mačku). Kada govorimo o mišljenju kao propoziciji, ono mora imati logičku potporu, tj. jednu logičku relaciju, jer partikularno mišljenje ne može postojati izolovano od mreže koju čine mišljenja. Imati radikalni partikularan stav bi prema Davidsonu prouzrokovao potrebu za enormno ispravnom logikom u smislu da posjedujemo obrazac vjerovanja koji je logički koherentan.

“Epistemološke premise se razlikuju u pogledu toga da li su trenutne, individualne ili socijalne. Ilustrirajmo to. Ja vjerujem da je $16 \times 16 = 256$; u ovom trenutku ja u to verujem na osnovu memorije; ali je verovatno da sam to, u nekom datom trenutku, izračunao i da sam se uverio da dobijena pravila množenja slede iz logike. Otuda, imajući u vidu moj život kao celinu, $16 \times 16 = 256$ jest zaključak ne na osnovu memorije, nego na osnovu logike. U ovom slučaju, ako je moja logika korektna, ne postoji razlika između individualnih i socijalnih premisa.” (Rasel, 2008, str. 162).

Radikalna inherencija je stoga nemoguća. Naše svako djelovanje jeste djelovanje sa nekom namjerom. Dakle svaka akcija je intencionalna i ona se objašnjava sa terminima vjerovanja i želje. Poenta jeste u djelovanju sa intencijom, a propozicijski stavovi sadrže i racionalizaciju tog djelovanja. Recimo spoznaja da je neko prestao konzumirati alkohol u nama može buditi osjećaj zadovoljstva, i ta emocija je racionalna iz razloga što smo svjesni negativnog dejstva alkohola na tu osobu, stoga je ona racionalna u pogledu vjerovanja i vrednovanja te osobe. Međutim postojanje iracionalnih djelovanja, vjerovanja, emocija nije anulirana, jer neko može imati razloge za neko djelovanje, koje mi nemamo. Iracionalnost se kosi sa racionalnošću, te neko može imati razloge za svoje djelovanje, koje mi ne moramo imati. Bitna odlika da bismo uopće imali mišljenje jeste jezik. Ukoliko nemamo jezik pomoću kojeg izražavamo mišljenja, ne možemo ni imati mišljenje.

“Na temelju tog svojstva (govora) ljudi su stvarali različite kulture kao oblik intersubjektivne raspoložene datosti bivanja u trajanju, razne oblike materijalnih, duhovnih i drugih izraza produciranja samog života, produciranje dobara za život, religija, mitova, predanja, umjetničkih djela i znanja, koji među sobom pokazuju veoma velike, pa i bitne, razlike, a ipak, sve te razlike i često međusobno nesvodljive tvorevine ljudskog povijesnog djelovanja i opstojanja nalaze u jeziku i posredstvom jezika jedinstveni način izražavanja i trajanja u različitosti konkretne jezičke materije i forme svog opstojanja, koji je svagda svodljiv i prevodljiv na drugi i koji materijalizira duhovne sadržaje i značenja svih ljudskih doživljaja, htijenja, osjećanja, mišljenja i drugih formi doživljavanja, i to na takav način da se svagda može doprijeti do njihovog značenja i smisla kao jedinstvenih obilježja ljudskog i kao jedinstvenih načina pojavljivanja samih stvari za ljude unutar polja smislenosti koji im se jezikom otvara.” (Filipović, 1987, str. 309-310).

Ako govorimo o stvorenju za koje kažemo da je racionalno, onda to podrazumijeva i da to stvorenje misli, te da je u stanju izraziti svoje misli, ali i interpretirati govor i mišljenje drugih. Sada se možemo zapitati kako onda možemo neke životinje okarakterisati kao racionalne, ako nemaju jezik kao sredstvo iznošenja propozicijskih stavova. Ponašanje je odgovor, jer na osnovu ponašanja životinja predviđamo njihovo potencijalno ponašanje, pridodavajući im attribute vjerovanja, želje, intencije...Ovaj metod je uspješniji kada su u pitanju životinje u odnosu na ljude.

“Mnoge životinje imaju skup zvukova i fizičkih znakova kojima se koriste u pojedinim situacijama, poput snubljenja partnera ili upozoravanja na opasnost. Životinje poput pasa ili primata, koje često ostvaruju kontakte, koriste se nizovima znakova kako bi izrazile emocije, npr. zadovoljstvo ili strah, ili pak kako bi pokazale svoju dominantnost ili potčinjenost. Međutim, čak i te životinje upotrebljavaju isti znak u određenoj situaciji. S druge strane ljudi mogu razgovarati o prošlosti i budućnosti, raspravljati o apstraktnim pojmovima te riječima dati posve nova značenja.” (“Čovjek”, 2015, str. 301).

Da bi naši propozicijski stavovi bili mišljenje neophodan je koncept vjerovanja, da bismo uopće imali vjerovanje, a da bismo imali vjerovanje jezik je neophodan.

“Jezik je univerzalno svojstvo čovjeka kroz koje on izražava sve svoje dugotrajno u povijesti soptvenog bivanja sakupljeno veliko duhovno iskustvo svijeta i života svoju sposobnost produciranja jezika i istraživanja smisla i značenja iz njega.” (Filipović, 1987, str. 309).

Sve što postoji u svijetu koji dijelimo sa drugima mi pomoću jezika opisujemo. Da bi naša komunikacija sa drugima bila uspješna, moramo razumijeti onoga ko govori, te razmišljati na isti način kao govornik, naposljetku dijelimo isti svijet. Davidson navodi da se ne moramo u svemu slagati sa onim s kim komuniciramo, ali u slučaju neslaganja moramo se služiti istim propozicijama, tj. koncept istine nam mora biti isti.

“Svaki jezik opisuje svijet na sebi svojstven način; npr. govornici različitih jezika drugačije prepoznaju boje spektra. Svi govornici istog jezika dijele tisuće zajedničkih riječi. No mnogi se također služe specijaliziranim ili fokalnim (“žarišnim”) rječnikom za teme od posebnog zanimanja.” (Kindersley, 2004, str. 304).

Intersubjektivni svijet je ono od čega svaka uspješna komunikacija ovisi, ali koncept intersubjektivnog svijeta jeste koncept objektivnog svijeta, tj. svijeta u kojem svaki pojedinac ima svoje vjerovanje. Skupa sa konceptom intersubjektivnog svijeta dolazi i koncept intersubjektivne istine, koji je baziran općenito na vjerovanju i mišljenju, te je vjerodostojan da bismo imali koncept intersubjektivnosti. Koncept intersubjektivne istine nam daje jedini mogućnost kontrasta vjerovanje-istina. Kada govorimo o istini ona ovisi od komunikacije u punom lingvističkom smislu, navodi Davidson.

“Riječi mogu biti naučene kao dijelovi veće rečenice, i neke riječi mogu biti naučene kao jedna-riječ rečenice kroz direktni doticaj sa drugim objektima. U drugim slučajevima riječi imaju značenje samo kroz upotrebu u rečenicama u smislu da smimulišu ili verbalno ili na drugi način. Svaka realistička teorija o dokazima mora biti neodvojiva od psihologije i primjene rečeničkih odgovora.” (Quine, 1964, str. 15).

2. 1. Kritika semantičkog platonizma

Posmatrajući sve ono što postoji u Univerzumu i uzevši Univerzum¹ kao takav, on postoji indiferentno u odnosu na sve koncepte². Davidson ne stavlja fokus na koncept na kojem je bazirano mišljenje, teško je uopće govoriti o izvoru mišljenja. Kao razlog tome navodi redosljed u opisivanju našeg razmišljanja, djelovanja sa razlogom, vjerovanja, nedoumice, sve što u biti ovisi jedno od drugoga. Kada Davidson govori o ovom razlogu on podrazumijeva holizam mentalnog. Vjerovanje da bi bilo vjerovanje mora biti u vezi sa drugim vjerovanjem, vjerovanje daje potporu drugom vjerovanja s tim u vezi možemo govoriti o njihovoj logičkoj relaciji, jer daju jedno drugom sadržajnost. Uslov za svako vjerovanje leži u potvrdi racionalnosti, međutim Davidson kaže da ne možemo za svakoga reći da je savršeno racionalno stvorenje, jer smo skloni činjenju logičkih grešaka.

“Wittgenstein je predložio ili naposljetku ja uzimam da je predložio, da ne bismo imali koncept određivanja stvari neistinitim ili istinitim ukoliko interakcije među ljudima ne bi bilo.” (Davidson, 2001, str. 129).

Davidson smatra da svako naše kognitivno vjerovanje o svijetu oko nas, koje možemo objasniti, obrazložiti zbog čega smo došli do tog vjerovanja ima jedan holistički karakter. Socijalna interakcija nam omogućava da vidimo na koji to način iskustvo utiče na naše formiranje mišljenja.

“Uvjerenje ili lingvistička forma kojom se iskazuje ne postoji izolovano u našem umu; uvijek su povezani u cjelokupnu mrežu uvjerenja i značenja skupa sa stvarnošću stvari služeći kao uslov njihove istinitosti i zablude. Takvi sadržaji su uvijek koherentni i teško je zamisliti da su neistiniti. U tom slučaju, holizam uvjerenja i holizam značenja su kompaktilni..” (Šljivo, 2020, str. 253-262).

Možemo reći da socijalna interakcija u primitivnom obliku daje odgovor na pitanje kako je mišljenje nastalo, dok bi jezik bio drugi dio te priče. Očito je da stvorenja koja imaju jezik i misle, ali jezik jeste sredstvo izražavanja propozicijskih sadržaja. Pa Davidson kaže da se sa razlogom možemo pitati zašto je jezik esencijalan za mišljenje. Uslov da bi se imalo mišljenje jeste djelovanje u svijetu, ali šta bi nekom stvorenju trebalo dodati ili oduzeti da bismo ga smatrali nemislećim. Davidson ne poriče da su neke životinje racionalne, ali pravi distinkciju u odnosu na ljude, mada nije sklon antropocentričnom shvatanju. Postoje i drugi objekti u svijetu kojima

---

¹ Od lat. unus-jedan i versus-prema, svemir, odnosno sve ono što stvarno opstoji. Ovaj pojam obuhvata svako biće stvarno i umsko, ono koje je prošlo ili je moguće u budućnosti.

² Pod konceptima mislimo na koncept vjerovanja, koncept istine, koncept objektivnosti, koncept subjektivnosti...

možemo pripisati atribut mišljenja, Davidson ne odbacuje postojanje mišljenja kod artificijelnih³ artefakata.⁴

2. 2. Jezička praksa i um

Davidson na jedan svojstven način ukazuje na novi pogled u poimanju značenja iskaza, uzimajući u obzir intenciju, koja nam kroz razumijevanje drugoga, o čemu smo već govorili, daje uvid u nedostatak subjektivizma.

“ O subjektivizmu u širem smislu govori se i onda kada se doduše smatra kako je postignuta spoznajno-teorijska objektivna i opća valjanost empirijskih subjekata, primjerice, na temelju istovrsnoga fizičko-psihičkoga (naturalistički i psihološki subjektivizam) ili pak na temelju apriorno-transcendentalnoga (transcendentalni subjektivizam). ” (Halder, 2002, str. 355).

U slučaju Davidsona primijetna je jedna “zamjenska” vrsta subjektivizma ili samoga shvatanja subjektivizma. Prilikom odbacivanja tradicionalnog poimanja mentalnih sadržaja, uočavamo da Davidson na tragu toga u biti odbacuje subjektivizam. Za intenciju koju Davidson smatra relevantnom za shvatanje subjektivizma, ne možemo reći da nije jedno subjektivno stanje. Neanalitičkim pristupom bi intencija bila ništa drugačije posmatrana u bilo kojoj formi subjektivizma. Međutim interpretacija tu osvjetljava na prvi pogled sličnost, međutim radi se o distinkciji između Davidsonovog subjektivizma i subjektivizma u drugim oblicima. Kako se riječi interpretiraju ili tačnije kako bi se trebale interpretirati? Subjektivisti su se fokusirali na cjelokupan sadržaj iskaza, dok riječi pojedinačno posmatrane nisu bile u mogućnosti iskazati isto značenje tog sadržaja. Značenje je bilo bazirano na ono što se nalazi u glavi onoga koji govori, dok Davidson sa druge strane smatra da onaj koji govori i onaj koji sluša trebaju imati isto razumijevanje datog iskaza. Obzirom da kod Davidsona interpretacija ne može biti izdvojena od značenja, postoji mogućnost za pogreške u komunikaciji, ukoliko se ne može interpretirati ono što je rečeno.

Govoriti o nečemu što nema značenje, npr. o nepostojećim entitetima, npr. Marsovcima, vile, krilati konji, implicira da će se desiti greška u komunikaciji, iz razloga što će interpretator biti u nemogućnosti da interpretira iskaz. Prema principu korespondencije, o kojem smo govorili, iskaz koji sadrži gore navedene pojmove će biti neistinit, međutim to za Davidsona nije dovoljno, jer sve dok interpretator može interpretirati iskaze govornika, kako greške u komunikaciji tako i utvrđivanje istinosne vrijednosti iskaza je moguće. Davidson smatra da ukoliko interpretator nije u stanju interpretirati sadržaj iskaza, problem nije u značenju iskaza, već u njegovom neshvatanju

---

³ Koji nije prirodan, nije izvoran, koji je napravio čovjek, ali oponaša nešto prirodno.

⁴ Vještački proizvod, ono što je vještački napravljeno.

iskaza. Bez interakcije između govornika i interpretatora nije moguće govoriti o značenju iskaza, dok kod pobornika subjektivizma značenje direktno ovisi od bilo koje interpretacije, koja ne mora podržavati razumijevanje u oba pravca kako se komunikacija odvija.

Wittgenstein je u svojoj knjizi *“Filozofska istraživanja”*⁵ govorio o privatnom jeziku, prema Wittgensteinu privatni jezik se odnosi na riječi jezika koje samo govornik može znati, na njegove neposredne privatne osjećaje, dakle taj jezik samo on može znati. Privatni jezik, jeste jezik, koji služi samo za iskaze, koje govornik kao poznavalac tog jezika razumije, te subjektivisti kada govore o značenju iskaza, navode i primjer privatnog jezika. Međutim Davidson je shvatanja da privatni jezik nije relevantan da bi iskaz imao značenje ,bez interpretacije interpretatora to nije moguće. Dakle Davidson privatni jezik uzima kao kontraargument subjektivističkom shvatanju značenja. Jezik kojim komuniciramo bez interakcije sa drugima ne bi imao vrijednost, bio bi pod znakom pitanja, jer je jezik socijalan.

Davidson jezik poima kao sveukupnost uslova za istinu, gdje se i uslov za istinosnu vrijednost iskaza nalazi u jeziku. Bez obzira što svaki jezik počiva na skupu pravila, greške u jeziku su moguće, ali svaka greška ostavlja mogućnost njenog korigiranja. Triangulacija nam pokazuje kako društvena interakcija jeste podložna činjenju grešaka. Obzirom da Davidson ovom problemu pristupa sa epistemološkog stajališta, karakter znanja kod Davidsona jeste intersubjektivan i glavni argument za odbacivanje privatnog jezika je epistemološke prirode.

“Šta znači riječ osobe u većini slučajeva ovisi od vrste objekata i događaja, koji su uzrokovali da ta osoba primijeni te riječi: na sličan način kao što su misli te osobe.” (Davidson, 2001, str. 37).

Razumijevanje govornika od strane interpretatora treba da sadrži i razumijevanje namjere govornika. S tim u vezi interpretator treba dokučiti kako su riječi povezane sa svijetom, jer se svaki iskaz treba podudarati sa nečim u svijetu oko nas, da bi se smatrao iskazom. Prvi korak čini postojanje jezika na kojem se iznose iskazi, ti iskazi se potom podudaraju sa događajima i stvarima u svijetu, posljednji korak se tiče poveznice između govornika sa svijetom, tj. da govornik koristi jezik koji se može interpretirati. Ovo predstavlja i Davidsonov argument da privatni jezik kao takav ne može funkcionisati, zbog mnoštva neraskidivih veza između govornika, interpretatora, koje interakcija podrazumijeva. Triangulacija o kojoj Davidson govori može se opisati kao proces u kojem imamo odnos govornika i interpretatora, njihovu interakciju koja izaziva reakcije i jednog i drugoga. Prema tome komunikacija počinje onog momenta kada je prisutna težnja svih strana u procesu komunikacije da postignu isti rezultat, da dođu do znanja komunicirajući. Općenito govoreći interpretator treba da pozna mentalna stanja govornika. Da bi poznao mentalna stanja govornika mora znati šta je njihov uzrok.

---

⁵ Filozofska istraživanja je Wittgensteinovo djelo u kojem se on kritički osvrće na Tractatus i govori da je cjelokupna filozofija kritika jezika, jezika koji se raspada na mnoštvo jezičkih igara.

Triangulacija je lingvistički projekat, ali već smo naveli da Davidson ne osporava racionalnost i drugim stvorenjima, bilo da su to životinje ili artificijelne tvorevine. Stoga kada bi se pitali šta je to što aficira govornika da bi on imao neko mentalno stanje, da li je to jedan djelić svijeta ili svijet općenito, Davidson to objašnjava čistom triangulacijom. Čista triangulacija daje odgovor na to pitanje, jer uključuje i stvorenja koja ne smatramo lingvističkim, koja nemaju sposobnost izražavanja jezicima kojima se ljudska vrsta služi, ako i imaju uzevši u obzir artificijelne tvorevine, onda nemaju propozicijske stavove. Čista triangulacija postoji da bi dala značenje stimulansima naših reakcija, koje nalazimo u zajedničkom prostoru svih stvorenja. Međutim Davidson shvata da je potreban drugačiji pristup eksplikaciji kako stvorenja dolaze do koncepta objektivnosti, koji je neophodan za propozicijske stavove i jezik.

“ Načelo 6: Objašnjenje radnje mora imati isti sadržaj koji je u glavi osobe koja izvodi tu radnju ili ima namjeru da izvede radnju. Ako je objašnjenje doista objašnjavajuće, sadržaj koji uzrokuje ponašanje kao ono sa namjerom uzrokovano mora biti identično sa sadržajem koji je u objašnjavanju ponašanja. ” (Searl, 2003, str. 63).

Kao što vidimo u ovom Searlovom principu, svako djelovanje zahtjeva objašnjenje, objašnjenje namjere djelovanja, onoga što je u glavi onoga koji djeluje, baš kao što Davidson navodi da interpretator treba da razumije govornika, da im se njihovi mentalni saržaji podudaraju, kao što se djelovanje treba podudarati sa namjerom djelovanja, o kojoj Searl govori. Mi uz pomoć jezika opisujemo sve što se nalazi u svijetu, pa kako Wittgenstein kaže granice moga jezika su granice svijeta, dok prema Davidsonu dijalog može ići u nedogled sve dok postoji odbranjen zahtjev za razumijevanjem od strane interpretatora onih sadržaja koje govornik iznosi.

“Poput varijante iz 19. stoljeća, suvremena kognitivna perspektiva , bavi se mentalnim procesima poput percipiranja, dosjećanja, rasuđivanja, odlučivanja i rješavanja problema. Međutim za razliku od varijante iz 19. stoljeća, suvremeni kognitivni pristup ne temelji se na introspekciji, već umjesto toga pretpostavlja da samo proučavanjem mentalnih procesa možemo potpuno shvatiti što organizmi čine i mentalne procese možemo objektivno proučavati usmjeravanjem na specifična ponašanja (kao što to čine bihevioristi), ali koja tada interpretiramo pozivajući se na mentalne procese koji su u njihovoj osnovici. ” (Atkinson i Hilgard, 2007, str. 11).

Govorom svaki pojedinac iskazuje svoje misli, samim tim kada govorimo o konceptima, oni mogu biti izraženi samo u jeziku. Davidson kaže da je za pojedovanje vjerovanja nužno imati koncept vjerovanja, ali i moć govora je od enormne važnosti za koncepte vjerovanja. Stoga kada su konceptualne scheme u pitanju problem se može pojaviti ukoliko je neki jezik neprevodiv. U tom slučaju naše su konceptualne scheme različite. Kriterij jezičnosti, kako Davidson navodi, počiva na tome da je prevodivost moguća. Kao što smo već naveli mi jezikom opisujemo sve što se nalazi u svijetu, stoga ukoliko je naš jezik neprevodiv ne posjeduje kriterij jezičnosti. Teško je zamisliti da postoji jezik, koji određena skupina koristi u govoru, a da se njime ne opisuju želje, htijenja, vjerovanja ili bilo koji drugi propozicijski stav. U bilo kojoj konverzaciji krećemo sa pretpostavkom da je ono što naš sugovornik govori kada su u pitanju propozicijski stavovi istinito.

Jer mi dijelimo isti svijet sa njim, neovisno od toga da li govorimo istim jezikom, ukoliko taj jezik ispunjava kriterij jezičnosti. Razumijevanje sagovornika počiva na tome da pretpostavljam da je i on isti kao i ja. Dakle to bi značilo da postoji istost u kreiranju proposicijskih stavova, samim tim jer dijelimo isti svijet.

2. 3. Koncept objektivnosti

Kada govorimo o objektivnoj istini o njoj ne možemo govoriti bez da govorimo o prirodi stvarnosti. Objektivne teorije ne samo da znanje stavljaju u nedoumicu, jer se uvijek pitaju o tome šta je dokazivo, a šta je transcendentnog karaktera, a zapadanje u jednu metafiziku ne daje relevantne odgovore na pitanje istine i znanja po objektivnim teorijama, stoga je jednoznačni karakter objektivnih teorija aporističan. One opovrgavaju bilo kakvu poveznicu između vjerovanja i istine, jer ono u šta jedinka može biti uvjerena, ne znači da je uvijek u skladu sa objektivnim shvatanjem stvarnosti. Kod Davidsona vidimo da on vjerovanje stavlja kao uslov da bismo imali ikakvo znanje.

“ Svaka osoba ima kompleksnu mrežu uvjerenja. Znanje zahtjeva najmanj dvije stvari: da su neka od ovih uvjerenja istinita u javnom svijetu i da svaka osoba ima adekvatne razloge za imanje tih uvjerenja. ” (Davidson, 2001, str. 168).

Kada govorimo o Davidsonovoj epistemološkoj poziciji, uviđamo da ona ima doticaj sa transcencijom.⁶ Baš kao i Kant, ni Davidson niti jednoj vrsti znanja ne daje atribut primarnog. Već smo govorili da je odnos tri vrste znanja kod Davidsona međuovisan, te nikako ne zamjećujemo da nekoj vrsti znanja daje primat. U epistemološkom kontekstu pojam intersubjektivnosti bi prema Davidsonu bio istoznačan sa pojmom objektivnosti, jer objektivno znanje ne možemo razumijeti bez intersubjektivnosti. Sve što smo u stanju reći, zahtjeva jednu potvrdu od drugih, sa kojima dijelimo isti svijet, naposljetku mi smo dio tog svijeta i taj svijet je dio nas kroz naše zamjećivanje svijeta. Ne postojimo odvojeno od svijeta, kao ni od drugih sa kojima dijelimo taj svijet. Kada bismo dali primarno mjesto jednoj vrsti znanja, samim tim bismo udaljili od onoga što bi trebalo biti općeprihvatljivo svima, egzaktno, a u biti istina je ono što neprikosnovenno treba biti egzaktno.

Koncept objektivnosti kod Davidsona je primjetno drugačije postavljen u odnosu na objektivnost koja je prisutna u njenom općenitom poimanju. Intersubjektivni karakter znanja kod Davidsona ne znači da je on izmislio nešto novo već da je ukazao na nedostatke u shvatanju pojmova objektivnog i subjektivnog. Govoriti o znanju ne možemo samo iz jednog aspekta, kao što ne možemo pojedinca izolovati iz svijeta, ili svijet izolovati od svega onoga što se u njemu nalazi. U tom

---

⁶ Lat. trancedens, nadilazeći, prekoračujući. U modernim teorijama spoznaje se misli na ono što stoji samo u sebi, kao i na ono što je stvarno samo po sebi, dakle ono što nema svoju opstojnost isključivo unutar predodžaba svijesti.

slučaju niti svijet ne bi bio svijet, već forma nečega posve novog, kao što ni čovjek ne bi bio čovjek, već bi se tražio neki novi pojam za tu novonastalu formu, kao i neki novi atributi, kojima bi se opisivalo to novonastalo.

Koncepti svi koji postoje, postoje na osnovu poveznice jednih sa drugima, bez koncepta vjerovanja nema koncepta znanja, bez koncepta intersubjektivnosti, nema koncepta objektivnosti. Bez subjekta nema spoznaje, kantovski rečeno. Davidson kroz holizam⁷ filozofskih pitanja o kojima govori u svojim esejima ukazuje na sve vrste međuovisnosti u oblastima koje je istraživao.

“ Budući da nisam solipsist, ne vjerujem da je točka gledišta, iz koje vidim svijet, upravo perspektiva zbilje. Moja je točka samo jedna od mnogih točaka gledišta iz koje se vidi svijet. Slika svijeta bez središta mora uključiti sve one bezbrojne subjekte svijesti na približno jednakoj razini čak i ako pojedini vide svijet jasnije nego ostali. Dakle, ono što je izostavljeno iz te slike bez središta-pretpostavljena činjenica da sam ja TN-čini se da je nešto za što nema mjesta u svijetu, a ne nešto što ne može biti uključeno u neku posebnu vrstu opisa ili slike svijeta. Svijet ne može sadržavati nesvodive činjenice u prvom licu. ” (Zovko, 2008, str. 264).

Kako Zovko navodi, Thomas Nagel⁸ je dokazao kako pojam “subjektivnost” se ne može reducirati na jednoznačnu upotrebu prvog lica jednine niti može nestati u fizikalnoj slici svijeta. Baš kao što Davidson pokazuje da se intersubjektivnost nalazi u samoj srži objektivnosti, jer intersubjektivno je ono što je prihvatljivo za različite subjekte, a ne samo za jednog subjekta.

“ Filozofska koncepcija subjektivnosti je izgrađena historijom i setom pretpostavki o prirodi uma i značenja, koje odvajaju značenje od iskaza ili sadržaja misli o pitanjima o spoljnom svijetu stvarnosti, “moj” svijet od svijeta koji se pojavljuje kod drugih. Ova popularna koncepcija drži da subjektivnost ima prednost nad objektivnošću, da je subjektivni svijet prije znanja o spoljnoj stvarnosti. Evidentno je da slika misli i značenja, koju sam ja skicirao, ovdje ne ostavlja prostor za takvu prioritetnost, osim ako iskazuje o drugim umovima i svijetu. Objektivnost i intersubjektivnost su esencijalni za sve što možemo nazvati subjektivitetom i grade kontekst u kojem je ono. ” (Davidson, 2001, str. 219).

Davidsonovski posmatrano interpretator jeste osoba koju jednostavno možemo opisati kao onoga koji razumije ono rečeno, ono što je esencijani momenat za značenje. Da bismo uopće imali jedan takav odnos trebamo se osvrnuti i na način na koji interpretator nešto zna. Da bismo znali trebamo imati i potvrdu toga što znamo. Objektivni koncept znanja nije jedini koji nam daje tu potvrdu, niti subjektivni koncept znanja to omogućuje. Možemo reći da Davidson izdvaja interpretaciju sa razumijevanjem intencije kao jednu fokusnu tačku koja nam daje odgovor epistemološke prirode. Ali to ne bi bio adekvatan pristup Davidsonovoj filozofiji, jer ona nije jednoobrazna već kroz holističko pristup pokazuje nam jedan “sistem” u kojem isključivost bilo

---

⁷ Sav, potpun, cio.

⁸ Američki filozof, bavio se pitanjem odnosa subjektivnog/objektivnog, problemom um/tijelo, teorijama znanja. Insistirao je na jasnoj razlici između subjektivnosti i objektivnosti, da bi se filozofija uma uopće mogla razvijati.

kojeg elementa (objektivnosti, subjektivnosti, propozicijskih stavova, interpretacije, znanja,istine) ne dolazi u obzir, jer bi došlo do disbalansa.

“ Korak od istinitog uvjerenja do znanja iziskuje licencu.. Istinito uvjerenje se računa kao znanje, samo ako je potvrđeno.” (Dewwit and Sterelny, 1999, str. 37-46).

Prema Davidosu da bi imali potvrđeno vjerovanje, ono treba da se podudara i kod govornika i kod interpretatora. Jedna uzročna veza je prisutna kod Davidsona u prihvatanju istine rečenica kao istinitih sa svijetom uopće, kao i sama eksplikacija tih rečenica. Stoga možemo reći da njegovo poimanje istine sadrži realističko shvatanje, ali on realizam smatra učenjem koje istinu određuju na osnovu pojma korespondencije, a obzirom da korespondencija sama ne može biti uslov određenja istine, on realizam odbacuje. Kada objektivno posmatramo većinu naših propozicijskih stavova ona jesu istinita, ali kao što smo uvidjeli kroz ovaj rad kod Davidsona je objektivnost prožeta intersubjektivnošću i samim tim on ne prihvata nit jedno stajalište u smislu jasnog determinisanja znanja, već daje alternativna rješenja.

2. 4. Zaključak

Objektivno znanje se ne može razumijeti bez intersubjektivnosti, s tim u vezi možemo zaključiti da kod Davidsona znanje ima jedan intersubjektivni karakter. Jezik kao sredstvo komunikacije je neophodan u samom interpretiranju datih sadržaja, a samo dolaženje do istine je potkrijepljeno u slučajevima kada svaka strana u komunikaciji želi postići isti rezultat. Istaknut ćemo da Davidson i artifičijelnim tvorevinama pripisuje racionalnost, kao i nekim životinjama, stoga bi čista triangulacija dala odgovor šta stimuliše racionalna stvorenja bilo da su prirodna ili neprirodna na reagovanje. Ono što odlikuje Davidsonovu epistemološku poziciju jeste i pojam interpretacije. Interpretirati znači tumačiti, a da bismo ispravno tumačili neophodno je u potpunosti razumijeti govornika, na način da ono što on iskazuje i za nas ima identično značenje kao i za njega. Da li je ovo doista onda sigurna spoznaja koja je univerzalna ili je subjektivistički orijentisana? Ukoliko za više osoba iskaz ima isto značenje time je i istina do koje dolazimo “univerzalnija”. Uzevši u razmatranje samo subjektivistički pristup svaka spoznaja bi bila partikularna, i to nam ne bi davalo uvid u sveopće spoznaje. Međutim Davidson i partikularne vjerovanja kao i logičke, naposljetku i empiristička ne separatiše na način da samo neko od njih izdvaja kao bitno, već nam svako otkriva jedan istiniti uvid u segment svijeta. Da bi se svijet opisao služimo se jezikom, ali smo svjesni činjenice da u svijetu postoji nemali broj različitih jezika. Da li nam ta različitost predstavlja problem u samom spoznavanju? Davidson nam govori stoga o konceptu istine, taj koncept istine kod svakoga treba biti isti, pa ako se i ne slažemo međusobno, slažemo se u jednom, a to je koncept istine. Možemo zaključiti da je kod Davidsona prisutna jedna vrsta holizma kroz njegovu misao, te nam taj holizam na pragmatičan način objedinjuje sve one stavke koje su se u predašnjim epistemološkim pozicijama radikalno odvajale.

3. Davidsonova epistemologija

Ljudi kao razumna bića u većini slučajeva znaju ono što misle, mogu dati iskaz o tome kako se osjećaju, kao i objasniti svoje namjere. Dakle propozicijski stavovi su ono što ljude čini racionalnim stvorenjima. Ukoliko je osoba racionalna ona je svjesna spoljnog svijeta oko sebe i ima znanje o njemu, kao što i u većini slučajeva može znati i šta drugi ljudi misle.

“Svet, kako se predstavlja naukom, sadrži jedan fenomen, nazvan “znanje”, i teorija saznanja, u njenoj prvoj formi, mora da istraži kakve je vrste ovaj fenomen. Viđen spolja, ovaj fenomen je, najpre, karakteristika živih bića, koja se uopšte uzev povećava u istoj meri u kojoj organizam postaje kompleksiraniji. Jasno je da je znanje relacija organizma prema nečemu što je izvan njega ili što je deo njega samog. Uzeto sa stanovišta spoljašnjeg posmatrača, uvek možemo razlikovati opažajnu svesnost od znanja po navici. Opažajna svesnost je vrsta “osetljivosti”, koja nije ograničena na živa bića, nego je također otkrivena kod naučnih instrumenata i, u izvesnom stepenu, u svim stvarima. Osetljivost se ogleda u ponašanju, tako što se životinje ili stvari, u prisustvu stimulansa određene vrste, ponašaju na način na koji se ne ponašaju u njegovom odsustvu” (Rasel, 2008, str. 27).

Davidson razlikuje ove tri vrste empirijskog znanja, a to su znanje o sebi, znanje o drugima i znanje o svijetu. Zbog same prirode ove tri vrste znanja bitno je ukazati na karakteristike koje čine distinkciju među njima. Kada govorimo o znanju o svijetu mi ga dobivamo putem naših osjetila i kako još Decartes⁹ primijećuje, osjetila nas mogu varati i s tim u vezi se otvaraju vrata skepsi. Ukoliko je sumnja prisutna i jasno i razgovijetno ne možemo govoriti o nečemu, sa sigurnošću ne možemo tvrditi da imamo znanje. Kada Davidson govori o znanju o sebi on kaže da ono nije bazirano na skorašnjim dokazima, već na percepciji objekata oko čovjeka, i ta vrsta znanja nije identična onom znanju koje imamo o drugima iz razloga što bez posmatranja nečijeg ponašanja ne možemo imati znanje o drugom. Posmatrajući svako od navedenih znanja zaključujemo da dolaze iz iste stvarnosti, a distinkciju čini način na koji ih dobijamo.

Davidson navodi da je većina filozofa znanje o sebi smatrala primarnim, jer se donekle moglo smatrati relevantnim zbog direktnog dolaska do te vrste znanja. Znanje o svijetu određuju na osnovu znanja o sebi i u konačnici na posljednjem mjestu u klasifikaciji dolazi znanje o drugima, kao ona vrsta znanja koje dobijamo iz posmatranja ponašanja drugih. Posmatrajući povijest filozofije od Decartesa naovamo su primjetna ukazivanja na greške koje su nastale stavljanjem primata na jednu vrstu znanja. Davidson nije pobornik tradicionalnih klasifikacija znanja na objektivno i subjektivno, i smatra da nijedna vrsta znanja nije svodljiva na jednu ili dvije.

Kada imamo znanje o sebi ne možemo reći da na osnovu tog znanja imamo znanje o svijetu ili pak znanje o drugima. Ovo važi i u obrnutom slučaju, kada govorimo o znanju o svijetu i o znanju o drugima. Govoreći o svijetu mi govorimo iz aspekta naših sopstvenih vjerovanja i na taj način

---

¹ Dekart, Rene, (1596.-1650.), francuski filozof i matematičar, uveo metodu skepse.

mi svijetu pripisujemo i druge atribute, koji u realnosti nisu prisutni. S druge strane kada govorimo o znanju o svijetu ono nam ne može dati znanje o nama samima, jer nam ne daje jasnu predstavu naših mentalnih stanja. Iz ovoga možemo zaključiti da niti partikularno niti općenito ne pomažu da bismo došli do sigurne spoznaje. Stoga Davidson kaže da ako postoji bilo kakva barijera ili epistemska distinkcija između fizisa i uma, ona ne samo da nas sprečava da vidimo dalje, već nas i blokira u gledanju stvari iznutra prema vani.

Kantijanski posmatrano bez subjekta nije moguća spoznaja, on je centar, svijet kao objekt subjektive percepcije ne znači ništa ukoliko je ova distinkcija između fizisa i uma nepremostiva. Uzevši u obzir znanje o drugima do njega dolazimo posmatrajući ponašanje, a da li ponašanje može biti kriterij koji je adekvatan? Stvorenja se u istim okolnostima nerijetko ponašaju drugačije, ponašanje je nepredvidivo. A ono za šta možemo reći da je nepredvidivo, ne možemo sa sigurnošću prihvatiti kao znanje. Davidson smatra da je neophodno ne samo ukazati na razlike između ove tri vrste znanja, nego i ukazati na njihovu relaciju, tj. objasniti njihov odnos jednog naspram drugog. Svijet iz kojeg nam dolaze sve vrste znanja trebamo razumijeti baš na način na koji nam se prikazuje iz tri različita aspekta.

Različiti aspekti kojima dolazimo do znanja nam otvaraju nova pitanja kojima se Davidson bavio, što nam daje jedan posve novi uvid u klasifikaciju znanja. Kada smo naveli da mi posjedujemo znanje o sebi bez ikakvih dokaza i potrebe za obrazloženjem, sama ta činjenica iziskuje pitanje kako je to moguće? Da li je znanje o sebi urođeno ili stečeno obzirom da Davidson i tu vrstu znanja ubraja u empirijsku/iskustvenu? Temeljna pitanja su: kako je moguće da um poznaje svijet prirode, i kako je moguće da jedan um poznaje stanje drugog uma, kako je moguće da imamo znanje o sebi bez dokaza na koji način smo došli do tog znanja?

Prema Davidsonu uslov za svako znanje jeste vjerovanje. Jezik je sredstvo komunikacije i uz pomoć jezika mi izražavamo svoje misli. Komunikacija može biti verbalna i neverbalna, veći procenat komunikacije kojom se ljudi služe ide u korist neverbalne komunikacije. Na tragu Wittgensteina i Davidson smatra da je izvor objektivne spoznaje društvena interakcija. U svakoj komunikaciji ono što osoba koja govori izgovara i osoba koja sluša onoga koji govori je značajno da bi komunikacija bila uspješna, jeste zajednička interpretacija/tumačenje onoga što se iskazalo u toku komunikacije.

Pod zajedničkim tumačenjem se misli na isto razumijevanje značenja iskaza koji je govornik izrekao slušaocu. Vjerovanje je jedno od propozicijskih stavova racionalnih bića. I kada iznesemo neki iskaz, mi smo već uvjereni u istinitost tog iskaza, tj. svaka tvrdnja koju iznosimo teži da bude istinita. Postoje dva principa na osnovu kojih se istinitost iskaza utvrđuje o kojima Davidson govori. Prvi princip je princip koherencije, drugi princip je princip korespondencije. Princip koherencije podrazumijeva postojanost logičke potvrde da je iskaz istinit, dok princip korespondencije podrazumijeva da iskaz govornika korespondira sa stanjem stvari u svijetu.

Primjer 1: *Vanzemaljac crvene boje je stigao u Pariz.*

Prilikom ispitivanja istinosne vrijednosti ovog iskaza uz pomoć gore navedenog principa korespondencije dolazimo do zaključka da je iskaz neistinit iz razloga što ne korespondira sa stvarnošću. Nikada niko nije vidio vanzemaljca prvenstveno, stoga tom vanzemaljcu ne možemo pripisati atribut da je crvene boje, kao ni to da je stigao u Pariz.

3. 1. Značenje i znanje kod Davidsona

Obzirom da smo naveli da je vjerovanje uslov svakog znanja, da bi naša vjerovanja kao uslov bila zadovoljavajuće prihvaćena ona trebaju biti istinita. Koherencija kao princip kojim ispitujemo istinitost iskaza je u direktnoj vezi sa epistemologijom, navodi Davidson. Da bismo vjerovali mi trebamo imati razloge zbog kojih smatramo da je naše vjerovanje istinito, često imamo iste razloge naših vjerovanja.

U primjeru 1 po principu koherencije možemo reći da je iskaz neistinit, vodeći se time da većina ne dijeli iste razloge za vjerovanje u istinu tog iskaza. Biti filozof znači neisključivost sumnje i ostavljanje uvijek mjesta za dalje istraživanje, jer filozofija nije konačna ne daje konačne odgovore. Davidson kaže da jednom rječju možemo opisati osobu koja ima sumnju, a to je filozof. Međutim, krećući se u polju epistemoloških istraživanja težimo ka sigurnoj spoznaji. Sama epistemologija kao spoznajna teorija ili teorija znanosti¹⁰ iziskuje konkretne odgovore. U žarištu Davidsonovog poimanja koherencije jeste razumijevanje onoga u šta se vjeruje, tj. sadržaj iskaza u koje vjerujemo da bi ih uzimali za istinit trebamo ih i razumjevati. Iz ovoga možemo zaključiti da Davidson ne odvajja epistemološke teme od semantičkih.

Istina se ne može “odbraniti” terminima vjerovanje i koherencija. Ali nama istina postaje transparentna upoređivanjem ovih termina. Ovaj koncept Davidson naziva primitivnim.

Primjer 2: *Mlijeko je bijelo.*

Uzimamo u obzir da je osoba koja izgovara ovu rečenicu i koja je sluša poznavatelj bosanskog jezika. Da bi prema Davidsonu ona bila istinita postoje dva uvjeta, a to su da da izgovorene riječi imaju značenje i način kako je svijet postavljen. Konceptualna schema, gledište kao i perspektiva unaprijed predstavljeni se ne uzimaju u razmatranje prilikom dolaska do istinosne vrijednosti navedene rečenice. Dolazimo do pitanja, šta se dešava ukoliko interpretatori ne govore istim

---

¹⁰ Teorija znanosti postaje filozofijom znanosti u onoj mjeri u kojoj ona znanstveno znanje posmatra u njegovom kontekstu sa drugim oblicima znanja kao i u njegovom značenju za čovjeka i svijet te ukoliko ona, isto tako, i samu povijest znanosti uzima u obzir kao temeljno događanje unutar ljudske povijeti i povijesti svijeta.

jezikom, ili pak pripadaju različitim kulturama ili imaju različita gledišta, da li se kriterij istinitosti dovodi u pitanje? Interpretatori se mogu ne slagati oko kriterija istinitosti samo ukoliko različito gledaju na stvari u svijetu ili ako im obrazac značenja nije isti.

Stoga zaključujemo da je koherentna teorija prihvatljiva samo ukoliko postoji skupa sa korespondencijom, jer istina korespondira sa stanjem stvari u svijetu kakve one doista jesu. Teorija znanja koja nam omogućava transparentnost istine jeste nerelativistička, neintencionalna forma realizma. Jedino sa takvim oblikom realizma je koherencijska teorija prihvatljiva.

3. 2. Epistemološki virus i kritika skepticizma

Kako i sam Davidson kaže svi se slažemo da ono što znamo zahtjeva i potvrdu da je istinito. U svakodnevnom životu često se susrećemo sa pojmom relativno, te ga upotrebljavamo kada želimo objasniti zašto dolazi do razilaženja u mišljenjima, iako postoje valjani razlozi da dijelimo isto mišljenje. Davidson bi to relativno nazvao epistemološkim virusom. Za subjektivističke teorije, Davidson kaže da su skeptične u pogledu idealizma, kao što je primijetno i kod empirističkih teorija da su skeptične također. I jedne i druge nisu skeptične iz razloga što realnost čine nepoznatljivom, već iz razloga što je smanjuju, a ona se ne čini takvom. Govoreći o objektivističkim teorijama primijetujemo da one stavljaju u nedoumicu ne samo znanje o tome šta je dokazivo, a šta transcendentno, već i sve drugo za šta smatramo da znamo. Takve teorije odbijaju da postoji poveznica između vjerovanja i istine. Kada govorimo o mentalnim stanjima drugih ono nam je poznatljivo kroz njihovo ponašanje ali i druga manifestiranja koja se dešavaju u sklopu toga, pa kako onda istost mentalnih stanja nije prisutna i kod nas kao i kod drugih, zašto ne razmišljamo jednako? Kada bi analogija bila moguća između ove dvije vrste znanja bila bi moguća i po pitanju znanja o svijetu. Uzevši u obzir skepticizam u njegovoj općenitoj formi primijetiti ćemo da je on neprihvatljiv. Inteligibilno govoriti o iskustvu drugih nema isti značaj ukoliko i mi sami nemamo jedan pristup svijetu koji je iskustven. Davidson zapaža da su neki filozofi bili u “strahu” da ćemo izgubiti doticaj sa esencijalnim aspektima stvarnosti ukoliko svo znanje, naposljetku propozicijsko svedemo na objektivnost. Međutim da li isticanjem subjektivnosti možemo napraviti grešku koja će imati obrnuti rezultat (silopsizam¹¹). Kada govorimo o subjektivnoj koncepciji u filozofiji ona počiva na setu pretpostavki o suštini uma i značenja. Značenje iskaza našeg sadržaja mišljenja o svijetu koji dijelimo sa drugima je bitna odrednica, međutim zapažamo da se u tom slučaju daje prednost subjektivnosti nad objektivnošću. Naš “subjektivni svijet” dobija primarnu ulogu u određivanju znanja. Davidson nije pobornik takvih klasifikacija znanja i ne ostavlja prostor za prezentiranje takve slike u postavljanju bilo kakvih prioriteta po tom pitanju.

---

¹¹ Silopsizam je filozofska ideja da samo jedan um postoji.

Komunikacija kao ključni aspekt za iznošenje propozicijskih stavova nam omogućava uvid u znanje propozicijskog sadržaja. Propozicijskih stavova bez komunikacije ne može biti. Da bismo uopće imali znanje o drugima, da bismo na deskriptivan način govorili o propozicijskim stavovima drugih, mi sami trebamo znati šta mi mislimo dok opisujemo stavove drugih. Ovo se odnosi na podudaranje ponašanja drugih, njihovog verbalnog izražavanja sa našim vlastitim propozicijskim stavovima, koji imaju značenje. Iz toga možemo donijeti zaključak da je znanje koje imamo o sebi i znanje o drugima međusobno ovisno. Interpretirati drugoga je jedna vrsta garancije, koja nam pokazuje da je nemali broj naših vjerovanja istinit i da je bit tih vjerovanja poznatljiv i drugima. Vjerovanja su međusobno isprepletena, te na neki način podstiču jedno drugo i sadržaj jednog vjerovanja je usko povezan sa sadržajem drugog. Svako vjerovanje koje jedinka posjeduje može biti neistinito, što ne implicira da je općevažna slika svijeta kao i pozicija pojedinca u tom svijetu pogrešna. Ta slika svijeta nam daje uvid, informiše nas, govori nam o svim drugim vjerovanjima i čini ih inteligibilnim, i njihova istinska vrijednost bila pozitivna ili negativna nema isključivi karakter. Jedan okvirni obrazac naših vjerovanja ne ovisi o pretpostavci da je jedno vjerovanje neistinito. Kada Davidson govori o konceptualnoj poveznici između našeg uma i našeg znanja o svijetu fizisa, on ga ne smatra definicijskim, već holističkim. Holističko poimanje je prisutno i u našem znanju o ponašanju i znanju o umu drugih. Stoga ne postoji ni epistemološka ni logička sprega između tri vrste znanja, niti jedna vrsta znanja ne može biti svodljiva na drugu, niti se ijedna vrsta znanja može eliminirati. Ono što jeste fundamentalna razlika između znanja o sebi, znanja o drugima i znanja o svijetu jesu različiti izvori putem kojih dolazimo do njih. Ispitivanje istinske vrijednosti vjerovanja počiva na konceptu objektivnosti, koji pretpostavlja komunikaciju i znanje o drugima. Obzirom na činjenicu da svi ne pripadamo istoj kulturi, ne govorimo istim jezikom niti imamo iste intelektualne sposobnosti, na vidjelo iznosi pitanje da li općenitim gledištima ove diferencijalne odlike iščezavaju? U drugom pravcu kada posmatramo naše subjektivno iznošenje utisaka samim tim dajemo prioritet određenim stvarima, tj. iznosimo ili posmatramo stvari oko sebe na jedan subjektivistički način, što ostavlja prostor za atributiranje nečega što u stvarnosti nije relevantno. Davidson to rješava pozivajući se na razumijevanje sadržaja. Razumijevanje drugoga nam daje fundament za koncept istine, ali i fundamentalni koncept stvarima od kojih mišljenje ovisi.

“ Filozofska analiza stavova pored pitanja o tome koji stav može da bude priznat, tj. pored toga što se pita kako se može utvrditi da li je neki stav, kako je i kada je govorio o stvarnosti, podrazumijeva i nešto drugo. Dok jezik, posmatran sa stajališta opisivanja stvarnosti, opisuje dva momenta: predmete stvarnosti i odnose tih predmeta, pa se opravdano postavlja pitanje u kakvom su stvarnom odnosu ovi momenti stvarnosti, tj. predmeti i njihovi odnosi. ” (Filipović, 1987, str. 283).

U bilo kojem dijalogu limitiranost ne postoji. Ne postoji niti logičko niti epistemološko, kao ni normativno određenje do kojih granica možemo doći u dijalogu. Davidson navodi da on ne sugeriše da mi ne možemo razumijeti nekoga s kim ne dijelimo isto mišljenje ili fizičko stanje. Istina je da neki znaju stvari koje mi ne znamo ili ne možemo znati. Ali jasnost i efikasnost

pojmovnog sadržaja je utoliko na većem stadiju ukoliko naše razumijevanje s tim u vezi ide uzlaznom putanjom. Ukoliko uzmemo za tačnim Davidsonovo gledište utoliko bi karakter našeg propozicijskog znanja bio interpersonalan, i nikako bezličan. Ako znamo šta drugi misle, onda znamo i šta mi mislimo. Posmatrajući svijet koji dijelimo sa drugima ne gubimo sebe u tom svijetu, već dobijamo potvrdu da smo i mi sudionici tog svijeta. Čovjek kao društveno biće ne može djelovati sam, posmatrano iz sociološkog aspekta, i pomoću znanja o svijetu i znanja o drugima on ima potvrdu da je član umstvenog društva.

“ Mi stvarnost spoznajemo samo time što im se praktično suprotstavljamo i time što ih provlačimo kroz mnoštvo naših čula: što ih viđeno dodirujemo, osjećamo, ili najzad, time što im se obraćamo i tako naspram njih postavljamo treću vrstu čisto ljudske aktivnosti. Kad im tako suprotstavljamo samostvoreni lik (riječ) ili neku drugu vrstu svladavanja time što ih iz jedne sfere uvlačimo u drugu, kad ih obrađujemo, obraćamo im se, “zadržavamo ih u očima”, “shvatamo”, jednom riječju: kad razvijamo njihovu mnogoznačnost i sklapamo s njima poznanstvo, onda se samo ljudsko Moći shvata u sopstvenim mogućnostima u razumijevanju stvari, onda se ono razumijeva iz tamne pozadine u stalno novodoživljavanim utiscima i impulsima, u cjelokupnoj punini vitalnog područja: fantazma i skica kretnji, osjeta, ranijih počinjanja, osjećanja i “obraćanja”. Mi baš i “nemamo” samo stvari, već ih imamo samo kao asimilirane i prisvojene, utopljenje u raznolikost naših djelatnosti, kojima dodirujemo ono viđeno, izgovaramo ono očekivano, shvatamo ono čega se sjećamo i razamtramo ono pokretno.” (Gehlen, 1990, str. 185).

3. 3. Koherentnost uvjerenja

Ukoliko dvije individue imaju isto subjektivno stanje možemo reći da je prisutna intersubjektivnost. Svaki pojedinac ima svoje lično poimanje svijeta, stvari u svijetu, događanja i svega onoga što kao pojedinac ima priliku da susretne. Intersubjektivnost se u različitim disciplinama različito i definiše. Ono što je značajka intesubjektivnosti jeste interakcija, bez interakcije između individua ona bi bila nemoguća, to jest bili bi uskraćeni da je adekvatno definišemo. Da bismo uopće znali šta neko misli, kakvo ima mišljenje o nečemu u svijetu potrebno je i da imamo komunikaciju sa tom individuum. Na osnovu toga možemo utvrditi da li dijelimo iste poglede na svijet, obzirom da se nalazimo u istom svijetu, dijelimo ga. Neki bi filozofi rekli da intersubjektivnost predstavlja most između subjektivnosti i objektivnosti.

Prema Filozofijskom rječniku Aloisa Haldera *“intersubjektivnost (lat. inter, između, među; subiectum, podmet) jeste oznaka za znanstvene iskaze koje subjekt može načelno uvidjeti i provjeriti, tako je intersubjektivnost istoznačna sa općom valjanošću.”* (Halder, 2002).

Koja stvorenja mogu biti racionalna i šta je to što određuje da jeste neko stvorenje racionalno? Da li su životinje racionalne i da li su novorođenčad racionalna? Postoji li distinkcija u racionalnosti kod različitih stvorenja? Da li postoji samo određena životinjska vrsta kojoj možemo

pripisati atribut racionalnosti? Sva ova pitanja su zastupljena u Davidsonovom prvom poglavlju eseja pod nazivom *Intersubjective*, (Rational Animals).

“ Racionalnost možete imati samo tamo gdje imate mogućnost iracionalnosti. A samo čistim, sirovim percepcijama ne dobivate racionalnost ili iracionalnost. Oni se pojavljuju samo tamo gdje imate jaz, gdje samo postojanje intencionalnih pojava nije dovoljno za uzrokovanje ishoda, a to su slučajevi u kojima morate odlučiti što ćete raditi ili što mislite. ” (Searle, 2003, str. 23).

I za novorođenče kao i za puža možemo reći da su racionalna stvorenja, navodi Davidson. Novorođenče pripada vrsti koja ima kapacitet da bude racionalna, te mi od samog dolaska na svijet jedne bebe možemo govoriti o njoj kao o racionalnom stvorenju. Međutim bez obzira što beba pripada vrsti koja posjeduje kapacitet da bude racionalna, postoji distinkcija između racionalnosti odrasle osobe u odnosu na bebu. Komparirajući racionalnost koju smatramo da posjeduje puž sa onom koju posjeduje odrasla osoba, pa čak i novorođenče, opet je primijetna distinkcija.

“ Pojam racionalnosti kulturno je relativan pojam. Ono što je u jednoj kulturi racionalno prihvatljivo i što stoji u osnovi individualnih i socijalnih praksi utemeljeno je na složenoj mreži običajnih, vrijednosnih, kognitivnih i drugih matrica kulturne autorefleksivnosti. Tek se iz te perspektive razumiju načini na koje se procjenjuju i klasificiraju različiti društveni modeli racionalnosti. ” (Šljivo, 2021, str. 89).

Propozicijski stavovi¹² su ono što čini tu distinkciju. Za puža možemo reći da nema propozicijske stavove, međutim da li možemo reći za neke druge životinje da ih pak imaju?

Superiorno bi bilo misliti da smo mi kao ljudi jedina vrsta koja posjeduje racionalnost, Davidson se fokusira na filozofsko pitanje šta je to što stvorenja čini racionalnim. Prema Searlu ne postoji zasebna sposobnost racionalnosti, koju možemo razlikovati od sposobnosti poput jezika, misli, percepcije. Racionalnost je utkana u intenciju, posebno jezik.

“Dobra polazna točka je pitanje jesmo li jedina vrsta koja je svjesna sebe. Neobično zanimljiva istraživanja koja je proveo Gordon Gallup ukazuje na to da nismo usamljeni. Gallup je u kavez sa životinjom smjestio ogledalo i čekao da se ona na njega navikne. Životinja je tada nakratko uspavana te su joj obrva ili uho obojani u crvenu boju bez mirisa. Što se događa kad se životinja probudi i pogleda u ogledalo? Čimpanze i orangutani su istog trena dodirnuli mjesto na čelu na kojem je bila crvena mrlja. Gorile i mnoge druge vrste majmuna izgleda da nisu shvatile da je slika u zrcalu njihov odraz. Oni su rijetko dodirivali crvenu mrlju, i za razliku od čimpanze i orangutana, nisu je bili više skloni dodirivati kada je ogledalo bilo prisutno nego kada ga nije bilo. Ova istraživanja pokazuju da čimpanze i orangutani posjeduju rudimentarni pojam o sebi. ” (Aronson, Wilson i Akert, 2005, str. 140).

Kao što čimpanze i orangutani posjeduju rudimentarni pojam o sebi, tako isto novorođenčad posjeduju, ali ako dovoljno dugo požive znači da imaju veće predispozicije da postanu racionalna

---

¹² Pod propozicijskim stavovima smatramo vjerovanje, intenciju, želje, strah, sram...

stvorenja zbog same prirode okolnosti kojoj vrsti pripadaju. Pitanje koje Davidson postavlja nije pak empirijsko, već filozofsko koje treba dati odgovor koji uslovi trebaju biti ispunjeni da bi stvorenje bilo racionalno, koje mi to dokazuje uzimamo za relevantne da bismo donijeli odluku koja stvorenja imaju propozicijske stavove.

U Gallupovom primjeru smo došli do spoznaje da orangutani i čimpanze su svjesni sebe na jedan primitivan način. Davidson navodi da neke životinje razmišljaju, kalkulišu, djeluju suprotno njihovoj najboljoj procjeni, prave greške. Baš kao što u Gallupovom primjeru druge vrste majmuna nisu reagovala identično čimpanzama i orangutanima, tj. nisu dodirivali crvenu mrlju na čelu. Da li ih zbog toga možemo smatrati neracionalnim ili manje racionalnim? Prema Davidsonu svako djelovanje, aktivnost, pa čak i bila pogrešna iz našeg aspekta posmatranja jeste dovoljan uslov da se kaže da i neke životinje jesu racionalne. Propozicijski stavovi ma koliko bili kontradiktorni, apsurdni ili neopravdani daju pozitivan signal za racionalnost. Uzimajući propozicijske stavove kao jedan strogi uslov za racionalnost postavlja se pitanje da li je to dovoljan kriterij? Bit propozicijskih stavova je takva da ako imamo jedan propozicijski stav, onda za njim dolazi jedan niz, koji će činiti komplet propozicijskih stavova. Dakle jedno vjerovanje podrazumijeva više vjerovanja, ali intrizično holistički koncept propozicijskih stavova formira distinkciju između imanja ili potpunog ne posjedovanja istih. Teško da možemo zamisliti da životinjske vrste posjeduju propozicijske stavove obzirom da nemaju jezik koji je prevodiv, tj. ako se i usudimo da prevodimo taj njihov "životinjski jezik" jako je teško i zamisliti da ćemo biti u stanju da dobijemo dokaz da je to zaista tako kako smo mi preveli. Stoga možemo zaključiti da postoji racionalnost i kod njih, ali ne na istom stepenu kao kod ljudi, što im ne posjedovanje jezika u smislu kakvom ih ljudi posjeduju ne oduzima posjedovanje racionalnosti.

3.4. Zaključak

Kroz poglavlje možemo zaključiti na koji to način Davidson zauzima svoju epistemološku poziciju. Da bismo uopće imali znanje neophodno je da to naše znanje ima značenje. Značenje može biti samo jedno da bi došli do općeprihvaćene slike pozitivne istinosne vrijednosti iskaza. Prema Davidsonu postoje tri vrste znanja, a to su znanje o sebi, znanje o drugima i znanje o svijetu. Ove tri vrste znanja su empirijski okarakterisana, i on ne ističe nijednu vrstu kao prvotnu u odnosu na druge, već ukazuje na njihove zajedničke i distinkcijske odlike. Davidson govori o mogućnosti postojanja racionalnosti kod različitih vrsta, ali i na koji način možemo reći za neko stvorenje da je racionalno. Sposobnošću iznošenja propozicijskih stavova kod ljudi koji se uvrstavaju u racionalna stvorenja, otvara se i mogućnost ispitivanja istinosne vrijednosti tih propozicijskih stavova. Samo ispitivanje istinosne vrijednosti ne uzimajući u obzir koherenciju i korespondenciju samo, dolazimo do otkrića na koji način Davidson pristupa rješavanju datog problema. Znati u Davidsonovom smislu znači adekvatno interpretirati, a da bismo interpretirali moramo imati sadržaj koji ćemo tumačiti. Do tog sadržaja dolazimo komunicirajući međusobno. Dakle bitan faktor koji Davidson uočava jeste sama komunikacija. Imajući u vidu da pređašnji pravci u filozofiji su se samo trudili pokazati na koji mi način dolazimo do spoznaje, Davidson uviđa kako je segment komunikacije jedan od ključnih faktora u samom procesu dolaženja do sigurne spoznaje. Davidson obraća posebnu pozornost na uvjerenja koja su sveprisutna u stvarnosti, da bi neko uvjerenje bilo opravdano i ono treba da se podvrgne ispitivanju istinitosti. Uvjerenja koja imamo kao racionalna stvorenja nam daju argument da smo u biti racionalni, ali i ukazuju da smo na višem stepenu racionalnosti za razliku od drugih stvorenja kojima se pripisuje atribut da su racionalna. Biti racionalan ne implicira da znamo nešto, ali jeste uslov za spoznaju. Baš kao što Decartes navodi da nije bitno samo posjedovati um, već ga i pravilno primijenjivati.

Zaključak

U ovom radu smo pokušali kroz analizu Davidsonovih eseja (posebno se fokusirajući na eseje Intersubjective i Three Varieties of Knowledge) objasniti master tezu zašto znanje kod Davidsona ima intersubjektivni karakter. Prikazujući prvenstveno odnos tri vrste znanja, njihovu međuovisnost i došli smo do metafore triangulacije koja nam pokazuje intersubjektivni karakter znanja kod Davidsona. Njegova specifična epistemološka pozicija se razvija u pogledu neprihvatanja ijednog spoznajnog pravca kao primarnog, već nam on na svojstven način ukazuje zašto je potrebno obratiti pozornost na razumijevanje, interpretaciju mentalnih sadržaja svih propozicijskih stavova, koji se vezuju za ljude, kao jedina stvorenja koja ih mogu interpretirati, ali koja su u stanju i kod drugih vrsta pripisati propozicijske stavove, ne u smislu u kojem ih oni imaju.

Interpretirati nešto bi prema Davidsonu značilo i razumijeti na isti način ono što se interpretira, ko što to sam iznosilac sadržaja razumije. S tim u vezi društvena interakcija i za Davidsona je od enormnog značaja da bi se uopće govorilo o intersubjektivnom karakteru znanja. Kao što Searl kaže ljudi su stoljećima pokušavali objasniti svoju vezu sa ostatkom Univerzuma, a Davidson Univerzum smatra indiferentnim u odnosu na sve koncepte koji u njemu postoje. Kroz interakciju su ljudi ti koji govore o tim konceptima i koji ih posjeduju, bilo da se radi o konceptu istine, vjerovanja, znanja..

Da bismo uopće imali interakciju sa drugima, potreban je jezik. Jezik postoji da bi opisao svijet, svijet bez jezika je mrtav, kao što je jezik bez svijeta neupotrebljiv. Da imamo znanje o sebi, potrebno je imati znanje i o svijetu, kao i o drugima. Ukoliko se naša interpretacija podudara sa mentalnim sadržajima drugoga, možemo reći da znamo. Znanje o sebi ne bi imalo nikakvu vrijednost da postoji samo za sebe, jer bi se uvijek pitalo na koji način smo došli do toga znanja, znanje o drugima nam daje potvrdu da imamo znanje o sebi, kao što znanje o svijetu nam daje jednu poveznicu između te dvije vrste znanja.

LITERATURA

- Aronson, E., Wilson, T. D., i Akert, R. M., (2005). *Socijalna psihologija*. Zagreb: Mate.
- Atkinson, R. C., i Hilgard, E. (2007). *Uvod u psihologiju*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Austin, J.L. (2019). Istina. *Sophos-časopis mladih istraživača*, 2019 (12), str. 175.
- Čovjek, *Velika ilustrirana enciklopedija*, Mladinska knjiga, Zagreb, 2015., str. 301.
- Davidson, D., (2001). *Subjective, Intersubjective, Objective*. Oxford: Clarendon Press.
- Davidson, D., (2001). *Inquiries into Truth and Interpretation (2nd edition)*. Oxford University Press.
- Davidson, D., (2004). *Problems of Rationality*. New York: Oxford University Press.
- Davidson, D., (2005). *Truth and predication*. Cambridge. London: Belknap Press of Harvard University Press.
- Descartes, R. (1951). *Rasprava o metodi*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Dewitt and Sterelny, (1999). *Language and Reality An Introduction to the Philosophy of*. Oxford. Blackwell Publishers Ltd. str. 46-37.
- Filipović, M., (1987). *Filozofija jezika I*. Sarajevo. Svjetlost. OOUR Izdavačka djelatnost.
- Halder, A., (2002). *Filozofijski rječnik*. Zagreb. Naklada Jurčić.
- Kant, I., (1984). *Kritika čistog uma*. Zagreb: Nakladni zavod Matice Hrvatske.
- Kindersley, D. (2004). *Čovjek*. Zagreb: Mozaik knjiga.
- Quine, Willard Van Orman, (1964), *Word and Object* (Studies in Communication), The MIT Press, str.15.
- Quine, W. V. O., (2007). *Word and Object*. Harvard University.
- Rasel, B., (2008). *Istraživanje značenja i istine*. Beograd: Otkrovenje.
- Rorty, R., (1990). *Filozofija ogledalo prirode*. Sarajevo: Veselin Masleša.
- Searle, J. (2001). *Rationality Inaction*. Cambridge: The MIT Press.
- Searle, J., (2003). *Mind brains and science*. Cambridge: Harvard University Press.
- Strol, E., (2005). *Analitička filozofija u dvadesetom veku*. Beograd: Dereta.
- Šljivo, K., (2020). Against Epistemological Virus of Scepticism: Davidson on Objectivity of Knowledge. *Synthesis Philosophica*, 2020 (1), 253-262.

Šljivo, Kenan (2021). *Inferencijalizam i epistemologija Spoznajnoteorijsko čitanje filozofije Roberta Brandoma*. Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo.

Vitgenštajn, Ludvig (1980). *Filosofska istraživanja*. Beograd: Nolit.

Wittgenstein, L. (1987). *Tractatus logico-philosophicus*. Sarajevo: Svjetlost.

Zovko, J., (2008). *Klasici metafizike*. Zagreb: Nakladnik Hegelovo društvo.

